

koja bere travu, o lijepoj Krakovljanci, o prepoznavanju rođaka u stranome ropstvu, o mužu na svadbi svoje žene...).

U studiji »Nekoliko međuslavenskih veza i paralela« napominje se da novovjekla slavenska narodna poezija sadrži velik broj pjesama koje su nikle još u vrijeme davnoga jezičnog i kulturnog jedinstva (prije drugog milenija ove ere ili još ranije). Takvi stari motivi očituju se ne samo u sadržaju pjesama slavenskih naroda nego i u njihovoj formi (npr. poznata »slavenska antiteza«) koja datira iz najstarijih vremena.

Motiv o ženi udatoj za razbojnika koji je ubio njezina brata prikazuje se ovdje u pjesmama poljskim, bjeloruskim, slovačkim, bugarskim, češkim, makedonskim, srpskim, hrvatskim (štokavskim i kajkavskim), slovenskim koje ne samo da često frapiraju velikom srodnošću nego gotovo istovjetnošću; razlika kao da je jedino u jeziku kojim je pjesma ispevana.

Sličan je primjer motiva o sirotanu koji se javlja u varijanti češkoj moravskoj, slovačkoj, poljskoj, slovenskoj, hrvatskosrpskoj, pa motiva o bratu koji pronalazi izgublenu sestru u varijanti češkoj, moravskoj, lužičkosrpskoj, ukrajinskoj, bjeloruskoj, velikoruskoj, hrvatskoj, makedonskoj, bugarskoj... Motiv »dragi iznad svega« — u varijanti češkoj (s Morave i iz Hane), slovačkoj, poljskoj, ukrajinskoj, bjeloruskoj, slovenskoj, hrvatskoj i srpskoj...

Slijedi ogled o ukrajinskoj pjesmi o vojvodi Stefanu, gdje se govori o poznatoj pjesmi iz knjige Jana Blahoslava. Rekonstrukciju ove pjesme iz XVI stoljeća prema ruskoj paraleli izvelo je dosad nekoliko autora. Pjesma potječe iz ukrajinsko-slovačke oblasti, a ima uz zapadnoruske, bjeloruske varijante i paralele južnoslavenske i zapadnoslavenske.

U raspravi »Uz pitanje južnoslavenskih paralela o Siladiju i Hadmaziju« piše Horálek o pjesmi koju je prvi put objavio Jan Kollár 1934. Prvi je Madar F. Toldy napisao da je pjesma nastala prema nekom južnoslavenskom uzorku. Dr. Horálek među južnoslavenskim pjesmama koje svojim početkom podsjećaju na prvi dio pjesme o Siladiju i Hadmaziju spominje Vukovu pjesmu o ženidbi Stjepana Jakšića, a zatim hrvatsku pjesmu o Ropstvu bana Zrinjanina i dr. Očito se radi o međunarodnoj građi: o borbi dva čovjeka za djevojku. Slična pjesma pripućuje se i u ukrajinskoj i bjeloruskoj varijanti.

Horálek pripominje da je hrvatski istraživač A. Šimčik (u članku »Rekonstrukcija jedne izgubljene narodne pjesme«, »Hrvatska revija« 1941, str. 487—493) pokušao dokazati da nekakva prvotna paralela pjesme o Siladiju i Hadmaziju — koja je možda postojala — nije dosad pronađena ni u starijim zapisima ni u živoj tradiciji.

»Da li su se sačuvali ostaci lužičkosrpske epike« kratka je rasprava o Ratnoj pjesmi donjolužičkoj koju je objavio u antologiji »Priče i pjesme Lužičkih Srba« Jiří Horák u Pragu 1959. Pjesma je zapisana prvi put 1893, a bijaše predmet ispitivanja lužičkosrpskog muzikologa Jana Rawpa. Rawp smatra ovu lužičkosrpsku pjesmu jedinim ostatkom junačke epike starih Slavena iz srednjeg Polabla i označuje kao vrijeme njezina nastanka X stoljeće.

U drugom dijelu knjige, koji donosi strukturalne analize, prva je rasprava »Stih i strofa u slavenskoj narodnoj poeziji«. U njoj se prikazuju primjeri različitih oblika slavenskoga stiha koji se javlja u tri glavna tipa: 1. pjesme s nepravilnim metrom, bez cezure, bez sroka i bez strofa; 2. pjesme s pravilnim metrom, s cezuruom, bez sroka i bez strofa; 3. pjesme s pravilnim metrom, s cezuruom, srokom i s podjelom na strofe.

Prvi tip, veli Horálek, najrašireniji je u narodnoj poeziji istočnoslavenskoj, uglavnom u Velikorusa. To je stih velikoruske epike, ruskih bylina i balada. U ponešto različitom obliku taj se stih javlja i u ukrajinskim dumama.

Drugi tip javlja se u poeziji južnih Slavena. U zbirkama narodnih pjesama iz Bugarske, Makedonije i Srbije rimovane se pjesme u strofama ne javljaju nikako. No imaju prevagu u slovenskim zbirkama, a ima ih i u hrvatskim. Poezija kajkavskih Hrvata po tome je najbliža slovenskoj poeziji — veli Horálek.

Treći tip očituje se u poeziji zapadnih Slavena, prevladava također i u poeziji ukrajinskoj, a ima dijelom prilično staru tradiciju i u bjeloruskoj poeziji. U Lužičkih Srba su pjesme s pravilnim metrom i u strofama, najčešće nerimovane,

U »Dodatku o češkom i ruskom folklornom stihu« opisuje strukturalne specifičnosti češkog i ruskog stiha.

»Metrika stiha i akcenatska ritmika« studija je koja općenite karakteristike triju osnovnih tipova slavenskoga folklornog stiha dopunjuje istraživanjem o daljnjim ritmičkim čimlocima dijereze i akcenta.

»Povijesna poetika i studij narodnih pjesama« raspravlja s autorima kao što su J. Letošnik, J. Horák, Vl. Ulechl i dr.; u drugome dijelu donose se strukturalne analize slovačkog šesterca, češkog sedmerca i šesterca, češkog daktila, pa daktilotroheja, južnoslavenskog (srpskohrvatskog, makedonskog i zapadnobugarskog) deseterca.

Posebno je zanimljivo poglavlje »Od promjenljivosti k savršenstvu« gdje se govori o varijabilnosti kao osnovi narodnog stvaralaštva, koja se »očituje različitim izmjenama formalnog, sadržajnog i idejnog značaja« te o izbrušenosti koja »nije pojava u narodnoj poeziji nužna, nego zapravo samo jedan slučaj složenih i mnogolikih varijabilnih procesa«. Cijeli niz primjera iz češke i slovačke poezije prikazuje kako iz pisane književnosti prelaze u nepisanu, usmenu, mnogi tekstovi i kako se folkloriziraju.

U trećem dijelu govori se najprije o kritici Kollárove zbirke slovenačkih narodnih pjesama, o motivu balade »Vinislav i Běla« a pod zajedničkim naslovom »Iz pjesničke radionice F. L. Čelakovskog« objavljuju se tri eseja o tom istaknutom pjesniku češkog prepорода.

Zlatko Tomičić

NARODNE LIRSKE PJESME, priredio OLINKO DELORKO. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 23. Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1963.

Drugo kolo »Pet stoljeća hrvatske književnosti« donijelo je tri knjige naše narodne književnosti »Narodne pripovijetke« Maje Bošković-Stulli, »Narodne drame, poslovice i zagonetke« Nikole Bonifačića Rožina i »Narodne lirske pjesme« Olinka Delorka; na ovo će se nadovezati i dvije knjige narodne epske poezije u redakciji Olinka Delorka i Maje Bošković-Stulli koje izlaze u trećem kolu ove važne edicije.

Nakon »Hrvatskih narodnih balada i romanca« (Zagreb 1951) i »Zlatne jabuke« (Zagreb 1956) Olinko Delorko dao nam je treću svoju knjigu, koju svakako možemo smatrati jednom od naših najboljih antologija narodne lirske poezije. Njezin sastavljač dokazao je ovom knjigom kako vrsnim plodovima rada spoj stručnosti učenjaka-folkloriste s jedne i poetskog senzibiliteta i ukusa s druge strane.

Delorko je pjesme svoje knjige podijelio na pet ciklusa. Kriterij po kojem je od pjesme do pjesme komponirao i strukturirao svoju antologiju nije kronološki ni tematski nego — metrički. »Pjesme u ovoj zbirki urednik nije poredao po sadržajima nego po metričkoj raznolikosti svake od njih: tako je zbirka postala mnogo življa nego bi inače bila« veli autor o poretku svoje knjige. I ne samo da se pjesma od pjesme razlikuje metrički nego i motivima, tako da je svaka nova pjesma uvijek iznenađenje.

Veliki broj pjesama u ovu zbirku unio je Delorko iz svojih tiskanih i rukopisnih zbirki: dvije spomenute tiskane i iz 20 rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost iz Slavonije, Banije, Pounja, Like, Dalmacije itd.

Ne manji broj pjesama preuzeo je sastavljač iz ostalih rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost, Matice Hrvatske i Jugoslavenske akademije.

Vidljiv je Delorkov napor da u ovoj antologiji donese pjesme iz upravo svih hrvatskih krajeva, da ne ostane ni jedan zaboravljen, pa tako nalazimo pjesme iz primorske Dalmacije, osobito s otoka, Hrvatskog primorja, Dalmatinske zagore, Pounja, Međimurja, Konavala, Gorskog kotara, Žumberka, Banije, Hrvatskog Prigorja, Bosne, Slavonije, Imotske krajine, Istre, Like, Podravine, Hrvatskog zagorja, Bilogorskog kraja, Bačke, Pokuplja, Hercegovine...

Prilog knjige »O pjesmama i nekim njihovim varijantama« donoseći varijante svake pojedine pjesme iz nekoliko najvažnijih zbirki, ukazuje na začudnu činjenicu kako se jedna te ista pjesma ili isti motiv s manjim ili većim razlikama u obradbi javlja u mnogim krajevima; tako recimo jednu štokavsku pjesmu vidimo i u čakovskoj i kajkavskoj varijanti ili obratno.

Delorko u »Napomeni« piše da se u bilješkama donose samo najvažnije varijante i to iz osam izvora: Vuka Karadžića, Kurelca, M. Laginje, I. Broza, Stj. Bosanca, N. Andrića, Gesemanna i Žganca. Knjiga bi dobila mnogo da je broj varijanata još veći, to više što bilješke o nekim pjesmama daju samo po jednu ili dvije varijante. Narčito bi zanimljive bile varijante iz velikog broja rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu.

Ono što nije učinio ni jedan sastavljač, to je učinio Olinko Delorko: unio je u ovu antologiju velik broj pjesama o moru. I sam pjesnik mora, Delorko je ispravio jednu nepravdu koju je naša poezija trpjela u ranijim izborima. U predgovoru lijepo veli: »Naš je narod kao narod sa zavidnim pomorskim tradicijama još tamo od Tomislavovih vremena zato nas ne smije nimalo čuditi što i u našem izboru za ovu antologiju toliko pjesama pjeva o moru ili povezuje svoj sadržaj za nj« (u zagradi upozorava na 28 takvih pjesama) i tvrdi dalje da su se »mnoge naše antologije i udžbenici pri svom izboru slabo koristili folklornom gradom povezanošću uz more, pa se zbog toga dobivao dojam da smo mi narod koji nastava samo kopno i ima vrlo malo smisla za more i njegove ugođaje«. O važnosti ove Delorkove napomene koja je moru u hrvatskoj narodnoj lirskoj poeziji dala ono mjesto koje je odavno moralo imati — o dalekosežnosti toga pionirskog poduhvata mogu se donijeti ne samo površni, ushitni nego i daleko dublji zaključci.

Predgovor »Narodnih lirskih pjesama«, mada zbijeno, daje sistematski pregled interesa naših pisaca za usmenu poeziju od najstarijih vremena i spomena prvih zapisa iz vremena Hektorovića, Ranjine, Đora Držića, Petra Zoranića, Jurja Barakovića, zatim Petra Zrnskog, Franje Krste Frankopana, pa u XVIII stoljeću Đure Matijaševića i Josipa Betondića, pa latinskih prijevoda te poezije (Đure Ferića Gvozdenice), pa Relkovića, Kačića, Bajamontija, do Vuka, Kurelca, Kuhača, Mažuranića, Bogišića, Karamana, Vraza — sve do najnovijih vremena. Citiranje Jurja Šizgorića koji 1497. na latinskom piše hvalospjeve našoj narodnoj poeziji, uvodi nas u taj već vrlo rani interes naše inteligencije, koji je čas osjetnije čas manje primjetan, no uvijek strastan i pun privrženosti prema puku, a najbolje se očituje u Petra Hektorovića koji kao glavna lica svoga epa uvodi Paskoja i Nikolu, pučke filozofe i prve kazivače naše narodne poezije.

Delorko objašnjava i razloge zašto je u ovoj zbirci toliko broj pjesama u dijalektu smatrajući slabo donošenje narodne dijalektalne poezije u dosadašnjim zbirkama također velikim propustom. Kajkavska i čakavska poezija uz štokavsku djeluju ovdje, jedna uz drugu, srodnije negoli bi se to moglo pretpostaviti, vjerojatno i zato što su sve tri po izvoru govorne, proizvodi agrafične kulture, dokazujući tako ravnopravnost svih triju govora; razlike između štokavske s jedne te kajkavske i čakavske s druge strane veće su otkad se pisana književnost razvija uglavnom samo na štokavskom, pa se često zato s nepravdom odbacivala čakavska i kajkavska poezija kao dijalektalna, regionalna, kao proizvod neke niže kulture. Da nije tako, dokaz je među ostalim i ova knjiga. A u mnogim razdobljima narodna je, seoska poezija po jezičnoj — dakle i umjetničkoj vrijednosti — bez obzira da li je štokavska, kajkavska ili čakavska — stajala često i više od p.sane, gradske. Upravo to lijepo ističe i Delorko kada donosi citate M. Lisičara iz vremena moderne koji uspoređuje Mihovila N. Kolića i narodnu poeziju. Delorko, ističući moć jezika, odlučuje se u prilog narodne; navodi upravo tragičan primjer Andrije Palmovića u vrijeme kolebanja između jezika starih Dubrovčana i zagrebačkog književnog jezika. Delorko kaže: »Zahvat anonimnog pjevača uvijek je bio siguran, jer se taj pjevač nije bojava ni jedne riječi samo ako je bila upotrebljiva, tj. živa, ili ako ju je on osjećao takvom, sluteći dobro da ona samo toliko vrijedi koliko je kadra da izrazi ono za što ju je on htio upotrebiti« i da nikad u narodnoj poeziji nije bilo... zamuckivanja i nezgrapnosti — upravo onih o kojima govori Lisičar.

A znajući, sa Stanislavom Šimćem, da »jezik ne postoji bez pjesnika, ni pjesnik bez jezika«, da »misleći u pravom jeziku, upotrebljavajući makar najrdaviji jezični materijal, pjesnici postizavaju dobroću jezika, nadahnjuju njegovim duhom«, da »život čistog jezika oživljuje i živi samo od čistog osjećaja i čiste misli«, a »demokracija u jeziku je da savkoliki jezik narodni sudjeluje i vlada u kulturi; svaka riječ, na svom mjestu, gdje je smjesti pjesnik, oživi i vrijedi svoju vrijednost kulturnu« — znamo i vidimo i da je Delorko u punoj mjeri u pravu, i da je ono što je učinio Ivan Slamnjak u svojoj antologiji stare hrvatske poezije — unijevši i narodne

pjesme, doduše samo iz najstarijeg razdoblja — presedan koji valja da slijede i drugi antologičari. Delorko je usporedio usput našu narodnu liriku sa španjolskom i dotaknuo tako važno pitanje o visokoj vrijednosti naše narodne lirike. Ta je vrijednost izuzetna. Tome je dokaz i Delorkova antologija. Lijepo je da se ona, takva kakva jest, pojavila upravo u okviru Pet stoljeća hrvatske književnosti.

Zlatko Tomičić

WOLFGANG STEINITZ, DEUTSCHE VOLKSLIEDER DEMOKRATISCHEN CHARAKTERS AUS SECHS JAHRHUNDERTEN. Akademie Verlag Berlin, Bd. I—II, 1955. i 1962.

Evropski su narodi u nekoliko posljednjih vijekova proživljavali gotovo istu sudbu — nizaio se rat za ratom, feudalci su podjednako ugnjetavali i kmetove i gradane — pa živjeli oni u Francuskoj, Njemačkoj, na Balkanu itd.

Pod pritiskom loših ekonomskih prilika mnogi su tražili povoljnije životne uvjete u tuđim zemljama ili kod drugih gospodara — no za maloga čovjeka u cijeloj Evropi nije tada bilo mnogo kutića. Bježalo se i selilo i od prisilnog novčanja i od neljudskog postupka u radionicama, rudnicima, od tlake i kuluka — no kamo god se pošlo, svuda je čekalo isto ugnjetavanje i pljačkanje.

Mnogi su pak ljudi u XVIII i XIX st. prilazili revolucionarnim pokretima. Nastojali su otvorenom borbom iznuditi bolji život, no i najmanji uspjesi postignuti su samo uz nerazmjerno velike žrtve.

Vjeran op's tih prilika i svoga bijednog života dali su svi evropski narodi u svom pjesničkom stvaralaštvu i to napose u narodnom.

Sva ova zbivanja proživio je i njemački narod, a i prikazao ih je na isti način u velikom broju narodnih pjesama. Vrlo vrijedno svjedočanstvo o tome dao nam je Wolfgang Steinitz u svom kapitalnom djelu »Deutsch Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten«. U taj opsežan opus (dva sveska s oko 1130 strana) autor je uložio golem trud i znanje, pa mu je uspjelo dati potpun i uvjerljiv prikaz borbe njemačkoga radnog čovjeka za bolji život kroz šest stoljeća. Izvanrednim stilom, sistematskom koja prodire i do najsitnijih i najfinijih detalja gradiva — autor reda pred nama dragocjeni materijal: narodne pjesme stvorene od 1404. do 1933.

Od cjelokupnoga pjesničkog stvaralaštva njemačkog naroda u ovu su zbirku unesene samo one pjesme koje nose demokratski karakter, kako je to autor precizirao u samome naslovu i u uvodu. Demokratskim pak narodnim pjesmama smatra on samo one koje je ispjevao radni narod i u kojima radnik — potlačen feudalizmom, kapitalizmom i militarizmom jasno izražava svoje socijalne i političke težnje.

Pri tom je — ističe pisac — stupanj spoznanja tih težnji kod radnog naroda često i veoma različit: od bolnoga jauka nad jadnim stanjem čovjeka buja do goruće optužbe tlačitelja pa i do baklje ustanka.

Nadalje, kao i svaki pravi istraživač, autor žali što zbirka nije mogla obuhvatiti i one pjesme kojima su cenzure onemogućile objavljivanje u štampi, a koje su pojedini vlastodršci branili i pjevati. To se, npr., dogodilo i s pjesmama iz ustanka seljaka i gradske sirotinje god. 1525. Ustaničnici su bili potpuno poraženi, a pobjednici su tada stalj strahovitom mržnjom iskorjenjivati i njihove pjesme. U tome ipak nisu potpuno uspjeli — nekoliko se tih pjesama kao npr.: »Gott wird erhören die Armen« i »S'e würgen ja die armen Leut« (Mühlhausen 1525) — sačuvalo u sudskom arhivu — kamo su dospjele kao dokazni materijal. Cenzori su ih, dakle sami sačuvali!

U okviru ovoga članka, nije nažalost, moguće dati potpun i iscrpan pregled toga velikog djela — no da dobijemo bar djelomičan uvid u njegovu vrijednost, da uđemo u srž njegovu — ne preostaje nam drugo nego da slijedimo pisca, da podemo onim redom kojim je pošao i on u sredivanju i izlaganju toga golemoga gradiva.

U prvom svesku najprije susrećemo pjesme potlačenih seljaka i to naročito onih iz Ditmara u kojima je op'sana njihova borba za oslobođenje. Za njima slijede pjesme uličnih pjevača pa iseljenika i seoske sirotinje kao što su sluga, služavke, pastiri itd. Zatim dolazi odsjek koji sadrži pjesme izrabljivanih obrtnika i malogradana